

RTUSAMHÂRA'DAN ALTI KITA

Dr. KEMAL ÇAĞDAŞ

Hindoloji Asistanı

Rtusamhâra¹ takriben yüz elli beyitlik bir Samskrit manzumenin adıdır. Şiirin ilk baskısı W. Jones tarafından yapılmıştır (Kalkuta, 1792). Eser Samskrit olarak basılan ilk metindir².

Ananeye göre eserin yazarı meşhur şair Kâlidâsa'dır, fakat bu husus bazı yazarlar tarafından şüpheli görülmektedir. Biz aynı şairin Meghadûta adlı diğer bir tasvirî ve lirik şiiri ile bu şiiri arasında bilhassa teşbih sanatı ve tabiat ile insan ruhu arasında kurulan irtibatlar bakımından çok yakınlık görüyor ve Ritusamhâra'nın şairin bir gençlik eseri olduğunu tahmin ediyoruz³.

Şair Kâlidâsa'nın hangi asırda yaşamış olduğu, üzerinde bir hayli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, henüz aydınlanmamış bir problem-

¹ Rtu, mevsim; samhâra (*sam* ön eki ile *hr* fiil kökünden), koleksiyon. Rtusamhâra, mevsimler koleksiyonu anlamındadır. Biz bu şiirin adını "Mevsimler Geçidi" diye tercüme etmeği daha uygun bulduk.

² Bu makaleyi hazırlarken elimizde Rtusamhâra'nın aşağıda verdiğimiz 4 ayrı nüshası mevcut bulunuyordu:

I. The Rtusamhâra of Kâlidâsa. With the commentary of Manirama. Edited with Explanatory Notes by Nârâyana Bâlakrishna Godabole. Kâşinatha Pânduranga Paraba and Şrînivâsa Govinda Bhânpa. Nirnaya-Sâgara Press, Bombay, 1885. (Yazımızda G. P. Bh. olarak geçecektir).

II. Kâlidâsa Granthâvali

Mahâmanâ Panđitâ Madanamohana Mâlaviyâcî. Sitarâma Çaturdevî, Kâşhî (Benares), Samyat 2001*(Yazımızda Kâşhî olarak geçecektir).

III. Pompignan, R.H.A. Ritusamhâra (Les Saisons). (Collection Emile Senart) Paris, 1938. (Yazımızda Pom. olarak geçecektir, yazar eserinde verdiği Fransızca tercüme için von Bohlen'in metnini esas almış, ayrıca şiirin Samskrit metninin Lâtin harflerine yapılmış transkripsiyonunu vermiştir).

IV. The Ritusamhâra of Kâlidâsa with the commentary of Manirâma and the Sringâratilaka. Seventh Edition. Ed. by Wâsudev Laxman Şâstrî Pañşîkar., Bombay, "Nirnaya Sâgar Press, 1931. (Yazımızda W. L. S. olarak geçecek olan bu nüsha, bizde mevcut nüshaların en yenisidir. Tercümesini verdiğimiz altı kıtaya esas olarak bu nüshayı almış bulunuyoruz.

Rtusamhâra'nın Avrupalı ve Hintli yazarlar tarafından yapılmış ilk metin baskıları ve tercümeleri hakkında Pom. sayfa 51 ve 52 ye bakınız.

³ Bu şiirin Kâlidâsa'ya ait olduğundan şüphe edenler bilhassa şu nokta üzerinde durmaktadırlar: Rtusamhâra, onlarca, şaire ait olduğu muhakkak olarak kabul edilen diğer şiirlere nazaran dahâ az bir edebî değer taşımaktadır. Meselâ Pompignan bufikirdedir (Pom. sayfa, 49-50). Keith (Keith, A. B. A. history of Samkrit Literature, Oxford, 1928) şairlerin gençliklerinde derin felsefî görüşlere fazla itibar etmediklerini ve Rtusamhâra, Meghadûta ve Kumârasambhava adlı şiirlerin Kâlidâsa'nın gençlik eserleri olduğunu kaydetmiştir. (Sayfa 99).

dir. Bu şiirin yazıldığı tarih hakkındaki bilgimiz de tahminden ileri gitmiyor⁴.

Rtusamhâra'da Hindistan'ın mevsimleri altı kısım halinde tasvir edilmiştir⁵. Şiir ince ve güzel buluşların mahsulü olup çok renkli tasvirlerle süslüdür⁶. Bu eser geniş Hint literatürü içinde bozkırda bir yeşil köşe gibidir. Şiirde bütün varlıkları ile; ağaçları, çiçekleri dağları tepeleri, nehirleri pirinç tarlaları, çiçek bahçeleri, esen meltemi, vızıldayan arıları, dans eden tavusları, ötüşen kuşları, dev gibi arslan ve filleriyle tabiatın manzara, renk ve sesleri ve bunların muhtelif mevsimlerde insanların kalplerinde uyandırdığı duygu ve özleyişler tasvir edilmiştir.

Bu şiirin bizim ilgimizi yakından çeken hususiyetlerinden biri şairin tasvir ettiği mevsimlerin en sonuncu kıtasını bir muhayyel sevgiliye hitap yolu yazmış olması ve bu hitabında sevgilisine o mevsim için iyi temennilerini izhar etmiş bulunmasıdır⁷. Mevsimlerin tasvirlerinin sonunda yer alan bu altı kıtada ayrıca şair temas ettiği mevsimin en bâriz hususiyetlerini çizmiştir. Bu çalışmamızda bu altı kıtanın tercümesini, bizde mevcut dört ayrı nüshadaki farkları da göstererek⁸ transkripsiyon ile birlikte veriyoruz.

⁴ Kâlidâsa'nın yaşadığı tarih hakkında bk. Kulkarni Samkrit Drama and Dramatists, Poona, 1927, s. 118-124. Kulkarni'ye göre Kâlidâsa M. S. VI. asırda yaşamış olsa gerektir. Keith (Aynı Esr. s. 82) şairin M. S. IV. asırda yaşadığı kanaatindedir.

⁵ Eskiden Hint'te sene üçe, beşe, altıya, yediye, onikiye, bazan'da yirmi dörde ayrılırdı. Son zamanlarda ekseriyetle sene altıya ayrılmış ve bir yılda şu altı mevsim kabul edilmiştir: Vasantah, bahar; Grîshma, yaz; Varshâh, yağmur mevsimi; Şarad, sonbahar; Hemânta, kış; Şişira, çiğ mevsimi; bk. Monier Williams, M. A. Samskrit-English Dictionary. Oxford, 1951.

⁶ Bu çalışmamızda şiirden ancak altı kıta verilmiştir, şiirin diğer kıtaları da muhtelif güzel ve ince teşbihlerle doludur. Bunları ayrı bir çalışmamızda vermeği ümit ediyoruz.

⁷ Şair Meghadûta adlı eserini de bu tarzda yazmıştır. Rtusamhâra'da birinci, ikinci kısımların ilk kıtalarında ve altıncı kısmın birinci ve ikinci kıtalarında "priye, Ey Sevgili!" kelimesi aynen geçer. Ayrıca G. P. s. 12 de ikinci kısmın son kıtası hakkında izahat verilirken şunlar kaydedilmiştir: "This verse like the concluding verse of canto one ends in the usual formula of good wishes to the beloved to whom the lover is describing the seasons." Bu münasebetle başka bir noktaya temas etmek istiyoruz: Şair şiirine normal ilkbahar mevsimiyle başlayacağı yerde yaz ile başlamıştır, herhalde şiirini sıcak ve sıkıcı yaz mevsimi ile bitirmek istememiş olsa gerektir. Bu tarz hareketi ile ve her mevsimin son kıtasını iyi temennilerle bitirerek şair Hint yazı geleneğine uyarak neticeyi tatlıya bağlamak istemiş olsa gerektir.

⁸ Not (2) ye bk.

I, 28

kamalavanaçitâmbhuḥ pāṭalâmodaramyaḥ
sukhasalilanishekaḥ sevyaçandrâṃṣuhâraḥ ⁹
vracatu tava nidâghaḥ kâminîbhiḥ sameto
niṣi sulalitagîte ¹⁰ harmyaprshṭhe sukkena

Tercümesi

“(Ey Sevgili!) suların nilüferlerle ¹¹ kaplı bulunduğu, yaseminlerin ¹² hoş kokusunun her yana yayıldığı, sularda banyoların zevk verdiği, gökte ayın zarif ışınlarının çelenk yaptığı bu yaz mevsiminin gecesini, sarayının taraçasında, güzel sesli kadın dostların arasında bahtiyar olarak geçiresin.”

II, 28 ¹³

bahugunaramanîyaḥ kâminîçittahârî ¹⁴
taruviṭapalatânâm bândhavo nirvikâraḥ
caladasamaya esha ¹⁵ prâninâm prânahûto
diṣatu tava hitâni prâyaṣo vâṅçhitâni

Tercümesi:

“(Ey Sevgili!) çeşitli güzellikleri ile hoş giden, kadınların akıllarını çalan, taze sürgünlerin ve fidanların ezeli dostu, bütün yaratıklara hayat veren bu yağmur mevsimi (dilerim) seni bütün arzularına kavuştursun.”

III, 26. ¹⁶

vikaçakamalavaktrâ phullanîlotpalâkshî
vikasitanavakâṣaṣvetavaso ¹⁷ vasânâ
kumudaruçirakântih ¹⁸ kâminîvonmadevam

⁹ Pom. (... şucâlah).

¹⁰ Pom. sulalitagitair.

¹¹ Yazımızda geçen çiçek isimlerinin Lâtince adlarını muhtelif kaynaklardan tesbit ettik, tercümede ekserisi nilüfer familyasından olan bu çiçeklerin adları yeri geldikçe verilmiştir: Kamala, Nelumbium; Vanaçita veya Pankaca, nelumbium Speciosum. bk. Pandit, R., S., Ritusamhara or The Pageant of the Seasons. Bombay, 1947, sayfa 67-95.

¹² Pâṭalâ, Stereospermum Suaveolens.

¹³ Bu kıta Pom. da 29 olarak geçiyor, çünkü Pom. daki 19. kıta W. L. S. ve G. P. Bh. da yoktur. Kâshî nüshasında Pom. daki 19. kıta vardır ve kısmın son kıtası 29. kıta olarak geçer.

¹⁴ Pom. yōshitâm çittahârî.

¹⁵ Pom. eshaḥ.

¹⁶ Pom. ve Kâshî nüshalarında bu kıta 28. kıtadır, çünkü diğer iki nüshada 23. ve 24. kıtalar yoktur.

¹⁷ Pom. kusumitanavakâṣa ṣvetavâso vasânâ.

¹⁸ Pom. kumudaruçirahâsâ.

pratidişatu ¹⁹ şarad vaş çetasah pritim agryâm

Tercümesi :

“(Ey Sevgili!) açılmış nilüfer çiçeği ²⁰ ağızlı, mavi nilüfer gözlü ²¹, Kaşa çiçeklerinden ²² beyaz elbiseler giymiş, tebessümü, gece açan beyaz nilüfer ²³ kadar cazip, aşık ve mest bir sevdalı kadına benziyen bu sonbahar mevsimi, sizi kalplerinizin en büyük arzularına kavuştursun”

IV, 18 ²⁴

bahugunaramaniyo yoshitâm çittahâri
parinatabahuşalivyâkülagrâmasîmâ ²⁵
satatamatimanocñah ²⁶ krauçamâlâparîtaḥ ²⁷
pradişatu himayuktaḥ ²⁸ kâla eshaḥ sukham ²⁹ vaḥ

Tercümesi :

“(Ey Sevgili!) çeşitli güzellikleri ile hoşla giden, kadınların akıllarını çalan, köyün etrafındaki piriñç tarlalarının bol mahsullü, öne iyik başaklarla dolu bulunduğu, kuku kuşlarının ³⁰ sürülerinin dönüp dolaştığı bu kış mevsimi size saadet getire.”

V, 16.

praçuraguḍavikâraḥ svâduşâlikshuramyah
prabalasuratakeliḥ câtakamdarpadarpah
priyacanarahitânâm ³¹ çittasamtâpahetuḥ
şişirasamaya esha şreyase vo'stu nityam

Tercümesi :

“(Ey Sevgili!) şeker kamışından bir çok çeşitli tatlıların hazırlandığı, güzel piriñç tarlalarının hoşla gittiği aşka ve aşk arzularına bol zaman ayrılan, Aşk Tanrısı'nın tesirinin en yüksek olduğu sevgililerinden uzak olanların kalplerini yakıp tutuşturan bu çiğ mevsiminde daima mes'ut olasınız.”

¹⁹ Pom. Upadişatu.

²⁰ Kamala, Not 11. ye bk.

²¹ Nilotpalâ, Nympea Cyanea.

²² Kâşâ, Saccharum spontaneum.

²³ Kumuda, Nympeae Esculenta.

²⁴ Kâshî nüshasında bu kıta 19. kítadır, çünkü bu nüshadaki 10. kıta diğeri nüshalarda yoktur.

²⁵ Pom. (. sîmah).

²⁶ Pom. ve Kâshî. vinipatitatushârah.

²⁷ Pom. krauçanâdopanîtaḥ; Kâshî krauçanâdapagîtaḥ.

²⁸ Kâshî, himayuktastvesha.

²⁹ Pom. priyam.

³⁰ Krauçça, kuku kuşu, Numenius Arquata.

³¹ Pom. Priyatamarahitânâm.

VI,28 ³²

âmrīmanculamancarīvaraṣaraḥ satkimṣukam yaddhanur
 cyâ yasyâlikulam kalankarahitam çhatram sitâmṣuḥ sitam
 mattebho malayânilaḥ parabhrto yadbandino lokacit
 so'yam vo vitarîtarîtu vitanur bhadram vasantânvitaḥ

Tercümesi:

“(Ey Sevgili!) mükemmel ok'u zarif mangu sürgünlerinden, yay'ı kimşuka ³³ sürgünlerinden, kirişi arı dizisinden, lekesiz kırallık şemsiyesi ay, azgın fili Malayâ ³⁴ dağlarından kopup gelen rüzgâr, ozanları guguk kuşları olan dünya fatihi ve bahar ile gelen Aşk Tanrısı (dilerim) size saadetler getirsin”

³² Kâshî edisyonunda bu kıta 38. ve sonuncu kitadır. Pom. bu kıta yoktur ve diğer iki metinde 28. kitadır. Kâshî nüshasındaki 3, 11. ve 30. dan 37. ye kadar olan kıtalar diğer nüshalarda yer almamıştır.

³³ Kimşuka, Butea frondosa.

³⁴ Malayâ dağları Batı Gatlar'ın Malabar Yarımadası'nın batısında uzanan sıra dağlardır.

SIX STANZAS FROM RTUSAMHĀRA

(Summary)

Dr. KEMAL ÇAĞDAŞ

Rtusamhāra "The Pageant of Seasons" is a Samskrit poem in six cantos and about 150 stanzas. In it the seasons of India are described. This poem is the first text printed in Samskrit (Calcutta, 1792).

The authorship of the poem is ascribed to well-known poet Kālidāsa, but on this some doubt has been expressed by some authors. As we have observed much resemblance between Meghadūta and this poem we are of opinion that Rtusamhāra is one of the poems of Kālidāsa who wrote in his youth. We find that the kinds of similies and observations about feelings which are aroused by Nature in the hearts of men are much common to Rtusamhāra and Meghadūta.

We know but little about the date of the poem, because even the date of Kālidāsa has not been fixed, though much research has been done about it.

The poem, we believe, deserves more attention than has been shown to it. To our eyes the poem is, in Samskrit Literature, like a green village in the middle of a vast steppe. It is like a picture painted in varied and rich colours of Indian nature. The author was able to add to this picture the deepest feelings caused by the nature in its different beauties brought by the changing seasons.

It is most interesting that the author has concluded each of the last stanza of each canto with good wishes to the beloved to whom he is describing the seasons.

In this article we have given the Turkish translation of the six concluding stanzas along with the transliteration of the Samskrit original.